

УДК 330.131.7+323.333

Н.В. ЗАТОЛОКІНА, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРСЬКОГО РИЗИКУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: правове регулювання, безпека, сільськогосподарський ринок, аграрний сектор економіки

Реформування та подальший розвиток аграрного сектору економіки України, в якому реалізуються різні види діяльності, ставлять перед юридичною наукою завдання щодо поглиблення та розширення нормативно-правової бази безпечного використання у виробничій діяльності господарського ризику. Ці правовідносини, які ще недостатньо досліджені, в різній ступені відносяться до трудового, цивільного, адміністративного, аграрного, господарського та інших галузей права, які розглядають його на рівні об'єктивних та суб'єктивних категорій.

Агропромисловий ризик, юридична природа і специфічність його правовідносин потребує поглибленого аналізу та систематизації, вивчення умов і виникнення чинників, зміни та припинення, формування правосуб'єктності та особливості їх реалізації, місця та його ролі в аграрному секторі економіки України.

В правовому та енциклопедичному аспекті загальна категорія ризику знайшла своє відображення в працях А.П. Альгіна, В.І. Андрейцева, С.Б. Гавриша, В.Я. Ойгензихта. Управлінські та економічні аспекти цієї проблеми глибоко аналізувалися Г.О. Андрусенком, І.В. Безугловою, Г.І. Мостовим, П.Т. Саблуком.

В етимологічному та енциклопедичному аспекті категорія ризику визначається як імовірність настання небажаних подій та наслідків. Аграрний сектор завжди був ризико-

вою виробничою діяльністю.

За радянські часи, в умовах адміністративно-командної системи, в багатьох випадках без урахування економічної доцільності, коли були чітко визначенні стабільно діючі ціни на продукцію сільськогосподарського виробництва, енергоносії, реманент, добрива, закупівлі та постачальні організації головним чинником господарського ризику були несприятливі погодні умови. При тодішніх умові обов'язкового державного страхування ця складова господарського ризику в значній ступені нівелювалась відповідною грошовою компенсацією. В умовах реформування аграрного сектору перехід на ринково-підприємницьку економіку загострює, а в деяких випадках висуває на перше місце деякі аспекти господарського ризику, які раніше вважалися незначними.

Ці проблеми значно ускладнюються в зв'язку з багаточисельністю галузей та різноманітністю форм власності в аграрному секторі економіки. Серед різноманіття факторів господарського ризику слід відзначити такі його основні складові: політичну, виробничу, екологічну, фінансово-кредитну, ціннову, податкову, правову. Відповідно, кожна з них підрозділяється ще на значну кількість специфічних, притаманних тільки їй конкретних складових.

В історії розбудови України всі позначені сім складових ризику внесли свій негативний вплив на стан економіки, і найбільш руйнівними вони стали для аграрного сектору.

Розглядаючи в перебігу часу становлення аграрного сектору економіки Г.І. Мостовий [1, с.243-244] виділив наступні три етапи:

I етап (1991-1995 роки) - період інерційного функціонування адміністративно-командної системи;

II етап (1995-1999 роки) – період руйнації засад адміністративно-командної системи та формування ринкової моделі державного управління ринком;

III етап (1999 - орієнтовано 2004 роки) - період формування ефективної системи державного управління економікою.

Аналізуючи перший етап становлення аграрного сектору, який влучно одержав назву «ринкового романтизму» [1, с.3], слід відзначити, що найголовнішим чинником господарського ризику була неврегульована, антиселянська, державна економічна політика, що призвела до жалюгідного стану сільськогосподарське виробництво.

Враховуючи помилки минулого Верховна Рада, Президент України, Кабінет Міністрів України прийняли низку законів, Указів та постанов щодо виведення аграрного сектору із кризи, стабілізації і розвитку цієї важливої галузі економіки. Серед них базовими на наш погляд слід вважати: Земельний кодекс України; Закони України «Про оренду землі», «Про фіксований сільськогосподарський податок», «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 роки»; Укази Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи в сфері сільськогосподарського виробництва», «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки», «Про заходи щодо забезпечення майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектору економіки»; Постанову Кабінету Міністрів «Про Методику грошової оцінки земель України сільськогосподарського призначення та населених пунктів»; Декрет Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності» тощо.

Незважаючи на значну кількість законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють переважну частину правовідносин в сфері аграрного виробництва, в Україні ще досі не створена законодавча база правового забезпечення господарського ризику.

Разом із тим, якщо в етимологічному аспекті ризик визначається як імовірність настання небажаних подій та наслідків, то, наш погляд, господарський ризик - це імовірність настання небажаних подій та наслідків у виробничий, економічний та управлінській діяльності, пов'язаній з негативними наслідками природних, екологічних умов, недоліками

застосування технологій та технологічних процесів, що негативно впливають на кількість і якість продукції, умовами її збереження та реалізації, недостатнім вивченням ринку збуту та партнерів, помилками при укладенні угод та договорів, не урахуванням можливого втручання владних структур та наявністю економічної та кримінальної злочинності.

Запропоноване визначення господарського ризику не претендує на абсолютну істину і може бути доповнено як у перебігу часу, так і зі зміною умов, внаслідок здобутків, змін в ринкових відносинах. Базуючись на власному визначенні «господарського ризику», пропонується визначити поняття «правового регулювання безпеки господарського ризику». На наш погляд, визначення цього терміну слід дати в наступній редакції: «правове регулювання безпеки господарського ризику – система правових заходів направлених на уникнення, локалізацію, дисипацію, контролю та компенсації можливих небажаних подій та наслідків у господарський діяльності».

В переважній частині законів України та інших нормативно-правових актів не прямо, а опосередковано закріплено поняття правового регулювання безпеки господарського ризику.

Це, перед усього, Конституція України, базові для аграрного сектору економіки «Земельний кодекс України», Закони України «Про оренду землі», «Про фіксований сільськогосподарський податок», «Про власність», «Про підприємство», «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності».

Законодавець також передбачив юридичну відповідальність за безпеку господарського ризику у відповідних статтях Господарського та Цивільного кодексу, Кодексу України про адміністративні правопорушення та в Кримінальному кодексі.

На виконання вищезгаданих законів центральні органи влади, галузеві відомства

розробляють відповідні нормативно-правові акти, які інколи унеможливають виконання закону, а в деяких випадках не відповідають чинному законодавству.

Так, наприклад, володіючи фактично монополічним правом на постачання електроенергії, Національна комісія регулювання електроенергетики України затвердила і зареєструвала в Міністерстві юстиції України «Правила користування електричною енергією», які є фактично обов'язковими, як наслідок монополізму, для всіх учасників другої сторони договірної угоди [2].

Базуючись на заходах вищезгаданих правил, акціонерна компанія «Харківоблнерго», як і всі інші обласні акціонерні компанії України, підготували і пропонують всім споживачам електроенергії договір на постачання електричної енергії [3].

Як уже відзначалося, в зв'язку з монополізацією галузі енергопостачання, майже всі споживачі електроенергії України вимушені укладати ці договори, які не завжди відповідають ефективному введенню підприємницької діяльності. На ці та інші недоліки в енергопостачанні аграрного сектору ще в 2000 р. звертав увагу авторський колектив провідних науковців під керівництвом О.О. Погрібного [4, с.97]. Правовий аналіз, проведений автором через чотири роки показав, що стан справ з договірними обов'язками погіршився і свідчить, що деякі положення договору не відповідають, а інколи грубо порушують чинне законодавство.

Так, в шостому розділі «Порядок обмеження припинення енергопостачання» передбачається в пункті 6.1.1 без попередження припинення енергопостачання після закінчення терміну дії договору, тобто, припинення виробництва, що суперечить статті 166-1 «Зловживання монополічним становищем на ринку», кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає стягнення за «...обмеження або припинення виробництва...» [5, с.117], яка передбачає такі дії, як адміністративне правопорушення.

Господарський кодекс України статтею

246 «Обмеження та зупинення діяльності суб'єкту господарювання передбачає такі санкції тільки в разі «Здійснення будь-якої господарської діяльності, що загрожує життю і здоров'ю людей або становить підвищену небезпеку для довкілля, а «...діяльність суб'єкту господарювання може бути обмежена або зупинена Кабінетом Міністрів України, Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, а також іншими уповноваженими органами в порядку встановленого законом» [6, с.160]. В статті 238 цього кодексу «Адміністративно-господарські санкції» в першому пункті дано визначення уповноважених органів, до яких згідно законодавства відносяться органи державної влади або органи місцевого самоврядування [6, с.156], санкції яких щодо обмеження або припинення розповсюджується згідно статті 246 ГКУ тільки на підприємства торгівлі, громадського харчування і сфері послуг.

Таким чином, тільки одна стаття рекомендованого договору суперечить трьом статтям кодексу України про адміністративні правопорушення.

Не кращім в плані правового врегулювання вписані умови параметрів якості відпуску, встановлення потужності та обсягів постачання електроенергії.

В технологічному плані погіршення якості електроенергії в деяких випадках може бути рівноцінною припиненню постачання і зриву виробничого процесу, що наносить значні збитки. Але обов'язками постачальника пунктом 4.1.3 передбачено відшкодування тільки двадцяти п'яти відсотків вартості такої електроенергії. На жаль, КУпАП такі порушення і відповідальність не передбачена, хоча вона повинна бути визначена в ст.156-1 «Порушення законодавства про захист прав споживача» та ст.166-1 «Зловживання монополічним становищем на ринку».

Практично, згідно договору, у споживача не має прав на визначення потужності та обсягів постачання електроенергії. Так, договором передбачено встановлення потужності і обсягів постачання та регулювання практи-

чно на розсуд постачальника, що в більшості випадків призводять до зловживання та корупції чиновників обл-райенерго, які теж не знайшли відображення у відповідних статтях КУпАП.

На наш погляд, з метою правового регулювання безпекою господарського ризику слід внести доповнення до діючого Кодексу України про адміністративні правопорушення в ст.156-1 і 166-2.

Так, статтю 156-1 «Порушення законодавства та захист споживача» треба внести доповнення в диспозицію щодо визначення складу адміністративного порушення крім суб'єкту «громадянин-споживач» і «підприємці» аналогічне доповнення слід внести і диспозицію 3. Такі доповнення не суперечать діючому законодавству, натомість більш чітко окреслюють коло учасників сфери торгівлі, громадського харчування та сфери послуг.

Диспозицію «три» слід доповнити терміном «послуг», що повністю відповідає першій диспозиції.

Статтю 166-1, на наш погляд, слід доповнити терміном після слів «...обмеження та припинення виробництва», «корегування стягування визначених договірних послуг» і далі по тексту.

На наш погляд, слід внести доповнення і в ст.166-2 терміном «...асортименту товарів» - а далі за текстом.

Запропоновані пропозиції, на думку, дозволять позбавити чинне законодавство прогалин і значно поліпшити правове регулювання господарським ризиком.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мостовий Г.І. Агробізнес: державне регулювання: Монографія. -Х.: Основа, 2002.
2. Постанова НКРЕ «Правила користування електричною енергією» (у редакції постанови НКРЕ від 28.08.2002 р., № 928).
3. Акціонерна компанія «Харківобленерго» згідно правил ліцензії П.С.р. від 29.03.2000 р., № 865 та ліцензії ПР від 29.03.2000 р., № 74 «Договір про постачання електричної енергії».
4. Аграрное, земельное и экологическое право Украины: Особенная часть /Под ред. А.А. Погребного. -Х.: ООО «Одиссей», 2001. -560 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. -Х.: «Одиссей», 2004. -263 с.
6. Господарський кодекс України. -Х.: «Одиссей», 2004. -248 с.

Затолокіна Н.В. Правове регулювання безпеки господарського ризику в аграрному секторі економіки // Форум права. -2008. -№ 1. -С.153-156 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08znvace.pdf>

Виконано аналіз деяких нормативно-правових актів та пов'язаною з їх реалізацією практикою щодо умов і виникнення чинників, їх зміни та припинення, формування правосуб'єктності в аграрному секторі економіки України.

Затолокіна Н.В. Правовое регулирование безопасности хозяйственного риска в аграрном секторе экономики

Выполнен анализ некоторых нормативно-правовых актов и связанной с их реализацией практикой относительно условий и возникновения факторов, их изменения и прекращения, формирование правосубъектности в аграрном секторе экономики Украины.

Zatolokina N.V. Legal regulation of safety of economic risk in agrarian sector of economy

The analysis of some normative-legal acts and by the practice connected to their realization concerning conditions and occurrence of factors, their change and the termination, formation правосуб'єктності in agrarian sector of economy of Ukraine is executed.